

Obs! Den 25 maj 2018 kommer ett nytt regelverk - GDPR, och då kommer mycket i denna artikel att förändras.

Vem är jag och vad vet jag om sånt här?

Jag har jobbat med reklamfotografi sedan 1988 och assisterat ett flertal fotografer innan jag blev min egen. Efter att vi hamnat i gräl med en kund på mitt första jobb, de hade sålt en bild vidare utan tillstånd, har jag varit intresserad av de här frågorna. Tidigare var jag medlem av Svenska fotografernas förbund (SFF) och hade kontakt med förbundet när det var saker jag undrade över. Inför den här artikeln har jag kontrollerat ett par saker med en jurist. Dessutom har jag själv läst juridik, jag är verkligen ingen jurist men jag har läst bland annat immaterialrätt som handlar om upphovsrätt och skydd av varumärken. Nog babblat, över till ämnet.

Viktigaste frågan först, vad får man fotografera?

Enkelt svar, du får ta bilder på allt och alla utom vissa skyddsobjekt som kan vara både militära och civila anläggningar. När man inte får fotografera är det tydligt skyltat.

Får jag ta bilder av folk på gatan?

Ja, du får fotografera vem du vill, var du vill (jag tar upp det där med var du vill längre fram i texten). Det spelar ingen roll om du fotograferar flera personer i en folksamling eller en enskild person på nära håll.

Måste jag inte fråga först?

Nej. Men det är naturligtvis trevligast att fråga, såvida du inte är ute efter ögonblicksbilder förstås.

Men om jag börjar fotografera och personen ber mig, vänligt eller hotfullt, att sluta fotografera, får jag fortsätta ta bilder?

Ja. Men det måste väl finnas någon gräns för hur nära jag får stå när jag tar bilder?

Icke, du får i princip hålla ett makroobjektiv framför ögat på personen om du vill, men, du får inte hindra personen att röra sig och absolut inte hålla fast någon i jackan eller uppträda störande. Då kan det handla om ofredande vilket inte har med att du fotograferar att göra!

Men kränkande bilder, det får jag väl ändå inte ta?

Det finns ingenting sådant som *kränkande bilder*. Återigen, du får fotografera vem du vill och när du vill. Vi tänker oss att du står utanför en nattklubb och en hyfsat berusad tjej kommer fram och lyfter upp klänningen framför ögonen på dig, hon vinglar till och mumlar oredigt någonting om att "här skall du få någonting att ta bilder på". Där måste väl ändå gränsen gå? Nej, det är helt okej att ta bilder, även om många tycker du är ett äckel som inte bryr dig om att flickebarnet inte vet vad hon gör. Som sagt, du får fotografera vem du vill och ingen kan hindra dig. Hur du sedan får **använda** bilderna kommer vi snart in på. Klassikern då, grannen mitt emot din lägenhet bryr sig inte om att dra ned persiennerna när han byter om för kvällen, du får en släng av fönstertittning och tar fram ditt 300/2,8 och börjar fotografera. Gissa om du gör rätt eller fel? Just det, du får fotografera. Det spelar ingen roll att han befinner sig i sitt eget hem eller att du använder teleobjektiv. Inte heller att han inte har en tråd på kroppen eller att du gör det i smyg mot hans vilja. Nu i Augusti 2004 ansåg tingsrätten i Malmö att det inte är ett brott att fotografera/filma någon mot dennes vilja. Det rörde sig om en ung man som smygfilmade under sexakt med sin flickvän. Det finns två tidigare fall i högsta domstolen där avgörandet gjort att det inte är förbjudet att filma/fotografera någon mot

dennes vilja. Däremot kan det bli förtal om bilderna sprids, men det är en annan sak. Fotograferingen är tillåten.

Vad mer än människor får man fotografera?

Återigen, det finns ingenting som du inte får fotografera, förutom de där skyddsobjekten.

Men jag var i Paris i somras och tog en bild på ett fint hus och det blev världens bråk med gendarmer som kom störtande och upprörda husägare?

I många länder kan det finnas andra regler om vad som är tillåtet, i Frankrike kan husägaren faktiskt inte förbjuda dig att avbilda en byggnad men var beredd på att du ändå får polisen mot dig.

Men, jag får väl inte ta en bild på en Ola Billgrentavla utan tillstånd?

Jodå, och jag citerar (lou) 2: a kapitlet 12 §, "Var och en får framställa enstaka exemplar av offentliggjorda verk för enskilt bruk" Du får ta en bild, men du får inte publicera den eller dra vinning av den på något sätt. Mer om detta senare. Enskilt bruk kan vara att du vill trycka upp en T-shirt till dig själv som du har när det är fest eller du vill ha en bild på väggen bredvid din dator för inspiration.

Var får jag fotografera?

På **allmän** plats är det bara att låta motorkameran rassla film, inga hinder för att fotografera i skog och mark, på badstranden, på gator och torg och liknande. Däremot kan du förbjudas fotografera på **privat** område.

Exempel på detta kan vara *i någons hem, på en restaurang, i en butik, i ett*

köpcenter, på Scandinavium, på en nattklubb, på ett museum, på en skola, i en fabrik och så vidare. Den som har *nyttjanderätten* till en fastighet har rätt att ställa krav på dig för att du skall få vara där. Ett av de kraven kan vara att du inte får fotografera. Andra krav kan vara att du måste ha slips, vara nykter, vara man eller väga minst 120 kilogram. Arrangören av exempelvis en fest kan ställa, nästan, vilka krav som helst på dig som ett villkor för att du får vara i lokalen. Det kallas med ett fint ord för *kontraheringsfrihet* och ger exempelvis en affärsinnehavare rätt att vägra sälja till en kund bara för att kunden har fula skor på sig. Oj, nu började jag sväva ut, tillbaka till fotograferandet. Alltså kan du förbjudas fotografera på en konsert, men, och detta är viktigt, du måste ha fått reda på att det är fotograferingsförbud via skyltar eller text på biljetten. Det kan också hända att vakten säger till dig ”ledsen men du får inte ta några bilder här”. Då är det bara att lyda eller lämna lokalen. Fram tills det tydligt framgått att det är fotograferingsförbud så är det inget fotograferingsförbud! Och då kommer vi tillbaka till fallet med den strippande(?) grannen. Anledningen till att du **inte** kan förbjudas fotografera är att du antingen befinner dig i **ditt eget hem** eller på allmän plats. Du är ju inte i grannens hem! Precis på samma sätt kan du fotografera in på ett företags område, trots att det är fotoförbud, så länge du bara står **utanför** stängslet. Om inte företaget är *skyddsklassat* förstås.

Okej, jag fattar att man får fotografera vem och vad man vill. Men, får någon ta film eller kamera ifrån mig om jag fotograferar där jag inte har tillstånd?

Nej, det krävs beslut av **åklagare** för att du skall behöva lämna ifrån dig filmen. Och det är mycket ovanligt, sannolikheten för att du som vanlig människa skall få ett sådant beslut emot dig är nog mindre än att du åker hem från Jägersro som miljonär. Polis får alltså inte ta film eller kamera ifrån dig och inte heller upprörd skattebetalare på stadens gator.

Men, är det inte olika regler för yrkesfotografer och oss vanliga amatörer?

Nej. En pressfotograf till exempel har inga särskilda lagparagrafer om vad denne får fotografera. Däremot är det ofta så att en fotograf med giltig presslegitimation kan få tillstånd att fotografera på vissa ställen som konserter och releasepartyn. Men den som arrangerar en händelse har också rätt att **förbjuda** alla med presslegitimation att fotografera! Så har också skett på en del konserter med vissa stora band som vill ha maximal kontroll över vilka bilder av dem som sprids i media.

Nu är det dags att komma in på hur bilder får användas.

Det finns två lagar man kan använda sig av för att få kunskap om vad som är tillåtet att göra. *Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk 1960:729 (lou)*

Lagen om namn och bild i reklam 1978:800 (lonb).

Upphovsrätten har två delar, en *ideell* och en *ekonomisk*.

Den *ekonomiska* handlar om att den som skapat ett verk har rätt att bestämma om ett verk skall göras tillgängligt för allmänheten och om det skall mångfaldigas/kopieras. Du har kontroll över var en bild visas och hur ofta. *2:a § (lou)*.

En reklambyrå köper till exempel rätten av dig att få använda en bild till en årsredovisning. De betalar dig kanske 4000 kronor för att få använda bilden i en upplaga om 35000 exemplar. Vill de använda bilden till någonting annat eller för att trycka nya exemplar måste de fråga dig om lov. Den *ideella* gör att du har rätt att stå som skapare av ett verk, ingen annan kan ta äran av att ha skapat den vackra tavlan du målade förra hösten. Du kan kräva (eller vägra) att få ditt namn utsatt vid publicering och du har också

rätt att hindra att bilden ändras eller används på ett sätt som kan upplevas kränkande för dig. Detta kallas lite fint för *droit moral*. 3: e § (*lou*).

Observera att om någon köper ett fotografi (själva fotografiet alltså) av dig så har den personen rätt att sälja bilden vidare utan att fråga dig om lov. 19: e § (*lou*). Däremot får den som köpt den fysiska bilden inte använda bilden till en reklambroschyr eller liknande, det är fortfarande du som bestämmer över om bilden skall *mångfaldigas*. Det du sålt i detta fall är en fysisk vara att hålla i handen, inte rätten att göra nya exemplar eller ändra bilden. Att trycka den i en broschyr är att göra nya exemplar. Samma gäller för din rätt att fotografera till exempel konstverk, du får inte ta en bild av en tavla och trycka vykort som du säljer på marknader. Däremot får du fotografera av **byggnader** och använda bilden till vykort som du tjänar pengar på. Samma gäller för **konstverk** ”... om de **stadigvarande** är placerade på eller vid allmän plats utomhus”. Så att fotografera en skulptur i parken och trycka vykort av är helt i sin ordning. 24: e § (*lou*).

Innan vi går över till bilder på människor måste vi bestämma vad ett *verk* är. Några exempel på sådant som kan vara *verk* är böcker, tal, tavlor, fotografier, balett, opera, film, datorprogram, dikter, byggnadskonst, kartor och liknande. För att det skall skyddas av upphovsrätten måste det ha *verkshöjd* vilket betyder att två eller flera personer inte skall kunna skriva en bok som är exakt eller väldigt lik den som du skrivit eller måla en tavla som ser ut precis som din. Ett streck på ett papper kan inte skyddas av upphovsrätt. Det spelar ingen roll om det är snyggt eller ”konstnärligt” eller om det tog lång tid att göra för att det skall räknas som verk. Det som räknas som *verk* är skyddat enligt upphovsrätten i sjuttio år efter det att skaparen har dött. **Picasso** dog 1973 så år 2044 är det fritt att kopiera hans konst. 43: e § (*lou*).

Fotografier har en egen liten skyddsvariant. Ett fotografi som inte räknas som *verk* är skyddat i femtio år efter det att verket skapats. 49: e § (*lou*). Det är inte alla fotografier som uppnår full skyddstid. Man kan ibland

anse att det är möjligt att två fotografier oberoende av varandra kan skapa likadana bilder. Här har olika personer/organisationer olika **åsikt** om vad som skall räknas som verk. Du kan nog utgå från att dina fotografier är verk men egentligen spelar det kanske inte så stor roll, skyddet är detsamma förutom att det bara gäller i 50 år.

Måste jag använda ©?

Nej, inte i de 147 länder som undertecknat *Bernkonventionen* om upphovsrätt. Det krävs inte heller någon registrering för att upphovsrätt skall gälla men det är smart att använda © i kombination med ditt namn och årtal för att visa de som är okunniga att denna bild har ett värde.

Hur får jag använda bilder på människor?

Skall bilden användas för **marknadsföring** (reklam) är det enkelt, du måste fråga om tillstånd för att få använda bilden. Eller rättare sagt, du som fotograf måste inte fråga men den som använder bilden (reklambyrå) måste fråga. 1: a § (*lonb*). Och man måste fråga för **varje gång** bilden skall användas. Tänk på det om du är bildköpare, du måste fråga **både** fotografen och personen på bilden om lov varje gång du vill använda en bild för marknadsföring!

Utställningar då, måste jag fråga personen på bilden om lov?

Nej, häng du upp bilderna bara.

Men tidningar då, hur fungerar det med dem?

Så fort det inte handlar om marknadsföring/reklam är det OK att publicera och visa fotografier på personer. (PUL och Internet hoppar jag över här, det finns mängder med information om sådant.) Det betyder att du får visa

bilderna på en utställning, de får publiceras i artiklar i tidningar, de får tryckas i böcker –både skönlitteratur och faktaböcker som till exempel skolböcker– och så vidare. Det är bara tillstånd av fotografen som behövs.

Måste jag ha ett skrivet kontrakt med en modell?

Nej, muntliga avtal gäller men, ursäkta mig, du är korkad om du inte försöker ordna avtal på papper eftersom det kan bli svårt att bevisa vad som är överenskommet. Att skriva avtal med en modell om att denne tillåter dig som fotograf att använda bilderna till *vad du vill i all framtid och sälja vidare* till vem du vill kan ge problem. Det är bäst att vara tydlig om vad som gäller och spalta upp de användningar som du förväntar dig att du kommer använda bilden till, modellen kan hävda att den inte förstod förutsättningarna. ”*Jag förstod aldrig att bilderna skulle komma att användas för att sälja en porrsajt på nätet...*”

Om jag får krångel med bilder som jag sålt?

Det finns olika förbund man kan rådfråga, en del kräver medlemskap: Svenska Fotografernas Förbund (www.sfoto.se) Bildleverantörernas förbund (www.blf.se) Vänd dig till en jurist.

Det var mycket information, är det så krångligt?

Nej, kom ihåg detta: Du får fotografera vem och vad du vill, är du inne på privat område kan du förbjudas fotografera. Ingen får ta filmen ifrån dig. Om det inte gäller reklam får du använda bilder på människor utan tillstånd. Bilder på konstverk kräver tillstånd om det inte är för eget bruk. Jag hoppas detta är till lite hjälp för dig som undrar över vad som gäller när du fotograferar. Det kan hända att det jag skrivit är oklart eller att något fel smugit sig in i texten, tveka då inte att göra ett inlägg på denna sida. © Mikael Pertmann/Malmö (mipert) Denna artikel skrevs 23 mars, 2002 och

är skyddad enligt Lag om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk 1960:729. *Tillägg*

Ny lag om kränkande fotografering

Sedan den 1 juli 2013 gäller lagen om kränkande fotografering. Det är en lag som är tänkt att hindra smygfotografering på toaletter, omklädningsrum och i någons hem. Lagen gäller bara om samtliga tre villkor är uppfyllda: – fotograferingen ska vara dold – ske utan tillstånd – ske i privat miljö, eller miljö som kan anses som privat. Man kan säga att lagen kompletterar brottet ofredande. Ett ofredande kräver att den fotograferade är medveten om fotograferingen. Den här lagen gäller när fotograferingen istället sker i hemlighet. Myndighetspersoner och fotografering med försvarliga skäl är undantagna. Poliser och journalister kan alltså fortsätta smygfilma i någon hem.

Av Mikael Pertmann

Publicerad 2002-03-26.